

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

YOZUV TARIXI VA KITOBAJ SAN'ATI

FANNING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	200000	– San'at va gumanitar fanlar
Ta'lim sohasi:	230000	– Tillar
Mutaxassislik:	70230301	– Matnshunoslik va adabiy manabashunoslik
(sharaq tillari bo'yicha)

John

John

Fan/modul kodи	O'quv yili	Semestr	ECTS - Kredittar
YTK 104	2021-2022	2	4
Fan/modul turi	Ta'lim tili		
Majburiy	O'zbek	Haftadagi dars soatları	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mash'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)
	Yozuv tarixi va kitobat san'ati	60	60
			120
2.	I. Fanning mazmuni Fanni o'qitishdandan maqsad - magistrallarga yozuv tarixining nazariy masalalari to'g'risida ma'lumot berish. Asrlar mobaynida jamilangan yozma obidalar, yozuv tizimlarining paydo bo'lishi, yozuvlar tarraqiyoti, ularning o'ziga xosliklari, harf va tovush munosabatlari to'g'risida atroficha ma'lumot berishdir. Fanning vazifasi - magistrallarga Markaziy Osiyo xalqlari qo'llagan qadimiy yozuvlarni o'rnatishdan iborat.		
	II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)		
	II.I. Fan tarkebiiga quyidagi mavzular kiradi:		
		Mavzu: "Yozuv tarixi va kitobat san'ati" fanining mazmuni, predmeti va metodi Kirish. "Yozuv tarixi va kitobat san'ati" fanining maqsad va vazifalari. Yozuv va uning jamiyat ijtimoiy-siyosiy, madaniy hayotida tutgan o'rni. Yozuvning yozma adabiy til me'yorlarini qolipa tushirishdagi ahamiyati. Yozuv tarixini o'rganuvchi fan sohalari: grafistika, grafemika, epigrafika, paleografiya, numizmatika, kaligrafiya.	
		Mavzu: "Yozuvning paydo bo'lishi Yozuvning paydo bo'lishi, uning turlari: pictografik, ideografik, bo'g'in yozuvlari. Alifboli yozuvning paydo bo'lish tarixi. Yer yuzida tarqalgan hozirgi alifboli yozuvlarning negizi. Finikiy yozuv tizimi, undan tarqalgan alifbolar.	
		Miloddan burungi V-IV yuzyilliklар va melodning boshhlariда. O'rta va Markaziy Osiyoda yozuv madaniyati. Oromiy yozuv tizimi va uning shajarasi: parfoniy, boxtariy, avesta, xorazmiy, sug'd, uyg'ur, moniy, suryoniy alifbolar.	
		Turkiy tillar uchun qo'llangan yozuvlari: ko'k turk, sug'd, uyg'ur, moniy, brahma, suryoniy yozuvlari, ularning tarixi. Brahma xati, uning turk-buddistilar orasida yoyliuvi. Moniy, suryoniy yozuvlari. Ko'k turk va uyg'ur xati turkiy xalqlarning arabiyliga qadar keng qo'llagan yozuvlari dir.	

Maʼzuz: Koʻk turk yozuvı genezesi

Koʻk turk yozuvı genezesi va uning tarixiy takomili toʻgʻrisida hozirgi zamon turkshunosligida bor boʻlgan koʻzqarashlar. Almati yaqinidagi Issiq qoʻrgʻonidan topilgan yozuv yodgorligi (“Issiq yozuvı”) va Oʻrta hamda Markaziy Osyoning boshqa oʻlkalaridan chiqqan bitiglar. Ularning qadimgi koʻk turk yozuviga munosabati.

Urxun va Yenisey tevaragidan topilgan eramizning V–VIII asrlariga tegishli bitiglar. Koʻk turk davri yodgorliklarning xati turkiy run yozuvining yuksalgan koʻrnishi sifatida.

Yozma yodgorliklarning hududiy guruhanlanishi: Sibir, Moʻgʻuliston, Sharqiy Turkiston, Oʻrta Osiyo, Sharqiy Yevropadan topilgan yodgorliklar. Yozuv asiyolari: mangutoshlar, qoyalar, sopol buyumlari, metall, yogʼoch, qogʼoz. Matn turlari.

Qadimgi turkiy tilning fonetik tizimi va uning koʻk turk xati bilan munosabati masalasi. Harf va tovush bogʼiqligi.

Uygʻur yozuvı va uning genezisi. Uygʻur xatining qoʻllanuv tarixi. Islomga qadar boʻlgan chogʻlarda uygʻur xatida bitilgan obidalar. Turk-budda, turk-moniy, turk-nasturiy yodgorliklari. Turk-budda madaniyati. Turk buddachilik muhitida kitobat ishi. Uygʻur xati kaligrafiyası.

Islam muhitida uygʻur xatining arab yozuvı bilan tengma-teng, parallel qoʻllanushi. Uygʻur xatining turk davlatları ijtimoiy-siyosiy va madaniy hayotida tuqan oʻrnı. Oltin Oʼrda va temuriylar davlatida uygʻur yozuvining ishlafilishi. Hirot, Samaraqand, Yazz, Istanbul madaniy markazlarida uygʻur xatida bitilgan qoʻlyozma kitoblar.

Uygʻur xatining alifbo tizimi. Yozuvda harflarning koʻp vazifalilik (koʻp tovushlilik) masalasi. Imlo prinsiplari.

Maʼzuz: Arab yozuvı va uning takomilli

Arab alifbosи asosidagi turkiy yozuv. Turkiy xalqlar arab xatini oʻzlashtirishning ijtimoiy-siyosiy, madaniy sababları. Arab yozuvli eski turkiy til davri yodgorliklarning imlo xususiyatlari. Yozuvda unlarning ifodalaniishi.

Undoshlar fizimi va ularning yozuvdagi ifoda usullari.

Hozirgi fanda yozuv tarixining oʻrganilishi, fan oldida turgan nazariy masalar.

Arab xatining turlari: kufiy, muxaqqaq, nasx, suls, devoniy, riqʼa, nastaʼiqliq va shikasta xatları.

Maʼzuz: Kitobat turlari

Kitob tarixi. Kitob turlari.

Islam davri asarlarning anʼanaviy komponentlari (odobi taʼlif). Kitobat sanʼatida asar yaratish odobi («odobi tasnif») yoki «odobi taʼlif») ga rioya qilinganligi. Odobi taʼlifning taablari. Basmala, Allah hamdi (maqtovi), naʼt, «kniyati tasnif» - asarni yaratishdagi bosh maqsad, yozilish sababları bayon etilgan boʼlim, saravha, debocha. Islam davri qabrtoshlaridagi yozuvlar.

<p>Ý Kyv kylghanma. – Toshkent, 2004.</p> <p>Axborot manbalari</p> <ul style="list-style-type: none"> 13. www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi hukumat portalı. 14. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. 15. www.turfanforschung.com 16. www.tonyukuk.com 17. www.ziyonet.uz 18. www.bilim.uz <p>7. O'quv dasturi "Mumtoz filologiya va adabiy manbashunoslik" kafedrasida ishlab chiqilgan va 2021 - yil "<u>12</u>" <u>Mayus</u> dagi "<u>L</u>" – sonli bayonnoması bilan ma'qillangan.</p> <p>O'quv dasturi Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Kengashining 202<u>L</u> - yil "<u>12</u>" <u>Mayus</u> –sonli bayoni bilan tasdiqlangan.</p> <p>8. Fan/modul uchun mas'ul: Sodiqov Q. – Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Mumtoz filologiya va adabiy manbashunoslik kafedrasi professori, filologiya fanlari doktori</p> <p>9. Taqrizchilar: Aripov Z. – O'zbekiston davlat konservatoriyasi Maqom tarixi va nazariyasi kafedrasi professori, filologiya fanlari doktori Alimuxamedov R. – Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Mumtoz filologiya va adabiy manbashunoslik kafedrasi mudiri, filologiya fanlari doktori</p>
--

<p>Mavzu: Yozuv ashylari. Qo'lyozma kitoblarning badii bezaklari</p> <p>Yozuv yodgorliklarning materiali: tosh, sopol, metall, charm, yog'och, qog'oz. Yozuv qurollari: qalam, qalamdon, dovot, siyoh, bo'yoq. Xattotlik san'ati. Qalam taroshlash. Kotib, lavvo, musavvir (rassom), sahoff (muqovasoz) va ularning kitob yaratishdagi xizmatlari. Qo'lyozma kitoblarning badii bezaklari: shams (forzas), tug'ro, lavha, unvon (zastavka), zarvaraq (shmustif), sarlavha, doira, miniatyura, jadval, geometrik shakllar, naqsh va ziynatlar, xat turi (uslubi), xat rangi, xotima. Matning texnik jihozlari. Qo'lyozma kitoblarning muqovasi. Muqova qismilari.</p> <p>Mavzu: Xattotlik maktablari</p> <p>Xattotlik maktablari. Hirot maktabi va uning namoyandalar. Bu maktabning rivojida Boysung'ur Mirzoning xizmatlari. Buxoro maktabi. Samarqand xattotlik maktabi. Xorazm maktabi. Farg'ona maktabi. Toshkent xattotlik maktabi. Naqqoshlik san'ati. Naqqoshlik Sharq xalqlarining qadimiy-amaliy san'ati sifatida. Hirot, Samarqand, Yazd, Buxoro tasviriy san'at maktablar. San'at asarlari. Qo'lyozma larda ishlangan miniatyuralar. Navoiy asarlari kulliyotlari va ularning tankibidagi asarlari. Tazkira va boshqqa manbalardagi kitobat san'ati haqidagi ma'lumotlar.</p>	<p>III. Amally mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar</p> <p>Amally mashg'ulotlarda ilmi toliblar kursning muhim qirralarini amalij jahidan o'rganishga e'tibor qaratadilar. Amalij darslarda ko'zda tutilgan mavzular:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Yozuvning kelib chiqishi. 2. Markaziy Osiyo xalqlarining yozuv madaniyati tarixi. 3. Ko'k turk yozuv va uning imlo prinsiplarini matnlarda o'rjanib chiqish. 4. Uyg'ur yozuvni va uning imlo prinsiplarini matnlarda o'rjanib chiqish. 5. Uyg'ur yozuvni xat turlarini matnlarda o'rjanib chiqish. 6. Temuriylar davri yozuv madaniyati. 7. Arab xati asosidagi turkiy yozuvning imlo prinsiplarini qo'lyozmalarда o'rjanib chiqish. <p>Amalij mashg'ulotlarni tashkil etish bo'yicha kafedra professor-o'qituvchilari tomonidan ko'rsatma va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Bu asosda magistrantlar olgan nazariy bilimlarini amaliyat bilan boyitadilar. Fan yozma meros bilan bog'liq bo'lganligi sababli amalij mashg'ulotlar ilmiy kutubxonalarda va qo'lyozma fondlarida olib borilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu hol har bir magistrantning alohida-alohida turli davrlarda yaratilgan manbalar bilan ishlab o'rganshini ta'minlaydi.</p>
--	---

	<p>IV. Mustaqil ta’lim va mustaqil ishlar</p> <p>Talabalar mustaqil topshiriqlarni tayyorlash jarayonida quyidagi ko’rsatmalardan foydalanimishlari tavsya etiladi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - darslik, o’quv va uslubiy qo’llannalar, ma’ruza matnlari va dars yo’rug’laridan kurs mavzularini o’rganish; - mutaxassislikka kirish bilan bog’liq mavzularni o’zlashtirish; - muntoz filologiya sohasida yaratilgan tadqiqotlardan xabardor bo’lish. <p>Mustaqil topshiriqlarning mavzulari:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Matn va uning turlari. 2. Matnlarning saqlanganlik darajasi 3. Turkiylar qo’llagan yozuvlarda saqlanlib qolgan matnlar 4. Nashrining muayan turlari bo’yicha ma’lumotlar yig’ish. 5. Berilgan magistrlik dissertatsiyasi bo’yicha qo’lyozma manbalar tavsifi. 6. Muayyan yozuvlar bo’yicha bibliografik ko’rsatkich tuzish. 7. Yozuv tarixi bo’yicha fonda amalga oshirilgan asarlar bilan tanishish. <p>Magistrant mustaqil ishni tayyorlashda quyidagilardan foydalanimishi tavsya etiladi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - darslik va o’quv qo’llannalar bo’yicha mavzularni o’rganish; - tarqatma materiallar bo’yicha nazarli qismni o’zlashtirish; - maxsus adabiyotlar bo’yicha mavzular ustida ishlash; - tavsiya etilgan adabiyotlardan bilimlarini puxta egallashda yetari foydalanimish; - qo’lyozmalar fondida saqlanayotgan yozma meros bilan tanishish; - yozma meros obidalarinin yangidan chop etilayotgan nusxalar bilan tanishib borish.
3.	<p>V. Ta’lim natijalari/ Kashiy kompetensiyalari</p> <p>Talaba bilishi kerak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • eng qadimgi yozuvlar, ularning turlari, xususan, Markaziy Osiyoda qo’llanilgan yozuvlar <i>haqida tasavvurga ega bo’lisi;</i> • yozuv tizimlarining paydo bo’lishi, qadimgi yozuvlarning nazarli asoslarini <i>bilishi va ulardan foydalana olishi;</i> • ko’k turk yozuvni va uning genezisi, bu haqda olimlar o’tasidagi turli nazarli qarashlardan xabardor bo’lmog’i, ularga o’z munosabatini bildirmog’i; • qadimgi uyg’ur yozuvni, uning qo’llanilish tarixi, yozma yodgorliklari, uning o’zbek matnshunoslik tarixidagi o’mini baholay olmog’i; • arab xatinining turkiy tillarga joriy etiluvni, arab alibosi asosidagi turkiy

4.	<p>VI. Ta’lim texnologiyalari va metodlari:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ma’ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual toyhalar; • jamoa bo’lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.
5.	<p>VII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p> <p>joriy, oralid nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo’yicha yozma ishni muvaffaqiyatlari topshirish.</p> <p>6. Asosiy adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Faniyeva C., Codikov K. Ёзув тарихи ва китобат санъати. ЎКУВ кўлланма. – Тошкент, 2013. 2. Содиков К. Туркий ёзма ёлторликлар тили: адабий тилнинг юзара келиши ва тикинини. ЎКУВ кўлланма. – Тошкент, 2006. 3. Sodiqov Q. Turkiy til tarixi. O’quv qo’llamma. – Toshkent, 2009. 4. Sodiqov Q. Eski turkiy yozuvlar. O’quv qo’llamma. – Toshkent, 2013. <p>Qo’shimcha adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo’lishi kerak. – Toshkent: O’zbekiston, 2017. 6. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O’zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O’zbekiston, 2016. 7. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt tarraqiyoti va xalq farovonligining garovi. – Toshkent: O’zbekiston, 2017. 8. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oljanob xalqimiz bilan quramiz. – Toshkent: O’zbekiston, 2017. 9. Аманжолов А.С. История и теория древнестюркского письма. Монография. – Алмати, 2003. 10. Исхаков М. Центральная Азия в системе мировой писменной культуры. Древность и раннее средневековье. Монография. – Ташкент, 2009. 11. Содиков К. “Кадимги туркий ёзувлар” ва “Кадимги туркий тил” фаннидан дарс матнлари. ЎКУВ кўлланма. – Тошкент, 2000. 12. Содиков К. Кўк турк битиглари: матн ва унинг тарихий талкини.